

מתנות רבות או גדולות? מתנות ישרות או דרך קופה?

א. דברים טו:יא

פי לא יתדל אביון מקרב הארץ על פן אנכי מצוה לאמר פתח תפתח את ידך לאחיק לענייך ולאביוןך בארץך

ב. דברים יד:כב

עשר תעשר את כל תבואת זרעך

ג. ר' עובדיה מברטנורא, פאה א:א

גמילות חסדים דבמונו, כגון פדיון שבויים ולהלביש ערומים ולהאכיל את הרעבים וכיוצא בהן יש להן שיעור, שיתן בכל פעם שתבא מצוה כזו לידו חמישית מן הריוח שבנכסיו.

ד. ר' יחיאל מיכל עפשטיין, ערוך השלחן יורה דעה רמט:ב

באמת שיעורים אלו דמעשר וחומש אינן מן התורה ומדרבנן הוא דאסמכה אקרא דוכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך

ה. ר' צבי הירש איזנשטאט, פתחי תשובה יורה דעה שלא:יב

ותימה על הגאונים הנזכרים שנעלם מהם תשובת מהר"ם רוטנבורג סימן ע"ד מבואר שם כדעת הב"ח שאינו מה"ת ולא מדרבנן ואינו אלא מנהגא בעלמא

ו. ספר החינוך מצוה רטז

הקב"ה רצה להיות עמו אשר בחר מעוטרים בכל מדה טובה ויקרה, ושיהיה להם נפש ברכה ורוח נדיבה. וכבר כתבתי כי מתוך הפעולות תתפעל הנפש ותהיה טובה ותחול ברכת ד' בה. ואין ספק כי בהותיר האדם חלק אחד מפירותיו בשדהו ויפקירם שיהנו בו הצריכים, תראה בנפשו שובע רצון ורוח נכון ומבורך, וכי ד' יתברך השביעו בטובו, וגם נפשו בטוב תלין. והמאסף הכל אל הבית ולא ישאיר אחריו ברכה שיהנו בה האביונים אשר ראו השדה בקמותיה ויתאוו תאוה אליה למלא נפשם בה כי רעבו, יורה בנפשו בלי ספק רוע לב ונפש רעה

ז. בבא מציעא לב:

אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כדי לכופ את יצרו

ח. רמב"ם, משנה תורה, הלכות מלכים י:יב

צו חכמים לבקר חוליהם, ולקבור מתיהם עם מתי ישראל, ולפרנס ענייהם בכלל עניי ישראל, מפני דרכי שלום, הרי נאמר טוב ד' לכל ורחמיו על כל מעשיו, ונאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

ט. עירובין סג.

כל הנותן מתנותיו לכהן אחד מביא רעב לעולם...

י. רמב"ם, פירוש לפרקי אבות ג:טו

המעלות לא יושגו לפי שיעור גודל המעשה, אלא לפי רוב מספר המעשה... משל זה, שהאדם אם יתן למי שראוי אלף דינר, בפעם אחת ולאיש אחד, לא תושג לו מעלת הנדיבות בזה המעשה האחד הגדול, כמו שתושג למי שיתנדב אלף פעמים באלף דינר, ויתן כל דינר מהם על צד הנדיבות

יא. שולחן ערוך, יורה דעה רנו:א, רנו:ב

רנו:א - כל עיר שיש בה ישראל, חייבים להעמיד מהם גבאי צדקה אנשים ידועים ונאמנים...

רנו:ב - מחבר - ואין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה... הגה: ומ"מ כדי שיהיו נקיים מד' ומישראל, טוב להם ליתן חשבון (טור). וכל זה בגבאים הכשרים, אבל מי שאינו כשר, או שנתמנה באלמות וחזקה, צריך ליתן חשבון. וה"ה בכל ממונים על הצבור.

יב. ר' משה פיינשטיין, אגרות משה יורה דעה א:קמט

נראה לע"ד פשוט שהמקור לחיוב זה הוא מהא דתניא בב"ב דף ח' שלשים יום לתמחוי ג"ח לקופה... ואם ליכא חיוב על בני העיר לעשות קופה אין שייך לחייב לאלו הבאים אח"כ שלא היו בהסכם בני העיר כשעשו הקופה

יג. רמב"ם, משנה תורה, הלכות מתנות עניים ט:ג מעולם לא ראינו ולא שמענו בקהל מישאל שאין להן קופה של צדקה...

"בארצך"

יד. בבא מציעא עא.

תני רב יוסף: אם כסף תלוה את עמי את העני עמך, עמי ונכרי - עמי קודם, עני ועשיר - עני קודם, ענייך ועניי עירך - ענייך קודמין, עניי עירך ועניי עיר אחרת - עניי עירך קודמין.

טו. דברים טו:ז

פִּי־יְהוָה בָּרַךְ אֶבְרָהָם מֵאֲחַד אֲחֵיהֶם בְּאַרְצָה אֲשֶׁר־רָדָה אֶלְקִיךָ נָתַן לָךְ לֹא תֹאמַרְךָ אֶת־לִבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יְדֶיךָ מֵאֲחֵיהֶם הָאֲבִיוֹן:

טז. ספרי דברים פרשת ראה פסקא קטז

באחד שעריך, יושבי עירך קודמים ליושבי עיר אחרת. בארצך, יושבי הארץ קודמים ליושבי חוצה לארץ.

יז. שולחן ערוך, יורה דעה רנא:ג

ויושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוצה לארץ

יח. שו"ת חתם סופר חלק ב (יורה דעה) סימן רלד

והנחנו ג"כ ששיבת ירושלים חשיבה משיבת שארי מקומות בא"י, א"כ ממילא יש ליושבי ירושלים קדימה מה ליושבי שארי ערי א"י וכל זה ברור ופשוט לכאורה. אלא במ"ש שפשוט בעיני ששיבת ירושלים יש בה מצוה יותר משיבת שארי ערי א"י והבאתי בפשיטות ממתני' שלהי כתובות שהכל מעלין לירושלים וזה אפי' בזה"ז לכל הפוסקי'...

יט. ר' חיים יוסף דוד אזולאי, שו"ת יוסף אומץ סימן יט

ואולם שמענה ואתה דע לך דאמרו בספרי שקולה ישיבת א"י ככל המצות שבתורה אף בהרבנה והיה כשבתו. ולדעת הרמב"ן היא מכלל רמ"ח מצוות עשה דאורייתא ואין פוטר אותן. ואם אל סודו תדרוש קח לך בשמים ראש כי בא"י כל תפלה כל תחינה החלו עולין אל השמים מעל ועשה את עולתו. לא כן בארץ העמים מסך מבדיל ובלולים יעלו מארץ לא מטהרה או עם שרים והוא דרך חול ובחבורתו. ובמה יתרצה עבד ד' להיות לו חלק בישיבת א"י ותורת א"י אם לא בהחזיק ביד יושביה וגמירי גדול המעשה ויהי בשלם סוכו ומעונתו...

כ. ב"ח יורה דעה סימן רנא:ד

ונראה דבשניהם מעיר אחרת קאמר דיושבי ארץ ישראל קודמין ליושבי חוצה לארץ, אבל עניי עירו בחוצה לארץ פשיטא דקודמין לעניי עיר אחרת אפילו הם מארץ ישראל, וכדמשמע מדתני רב יוסף בפרק איזהו נשך דמסתמא קתני "עניי עירך" דאפילו של עירך בחוצה לארץ קודמין לעניי עיר אחרת שבארץ ישראל...

כא. נצי"ב, עמק הנצי"ב לספרי דברים, ראה קטז

וכן משמע לי, דאי נפרש דמה שכתוב מאוחר הוא מוקדם, א"כ בן עיר קודם לקרוב...

כב. שו"ת דעת כהן (ענייני יורה דעה) סימן קלג

וכבר כתבו הפוסקים, ע"פ דברי הספרי, שעניי א"י נקראים ג"כ עניי עירך

עזרה שאינה עזרה

כג. רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק יז:

שמנה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו, מעלה גדולה שאין למעלה ממנה זה המחזיק ביד ישראל שמך ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות לשאול... ועל זה נאמר "והחזקת בו גר ותושב וחי עמך", כלומר החזק בו עד שלא יפול ויצטרך.

כד. שו"ע חושן משפט צז:א

מצות עשה להלוות לעניי ישראל, והיא מצוה גדולה יותר מהצדקה...

כה. אורים סימן צז ס"ק ב

והוא מצוה גדולה וכו'. כי צדקה כבר נצטרך לשאול ולא מתבייש כלל, אבל זה שעדיין לא הגיע לידי כך יותר מצוה בו.

כו. כתובות סז ע"א

"בואו ונחזיק טובה לרמאין שאלמלא הן היינו חוטאין בכל יום שנאמר 'וקרא עליך אל ד' והיה בך חטא.'"

כז. רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק ז הלכה ו

עני שאין מכירין אותו ואמר "רעב אני, האכילוני," אין בודקין אחריו שמא רמאי הוא אלא מפרנסין אותו מיד. היה ערום ואמר "כסוני" בודקין אחריו שמא רמאי הוא. ואם היו מכירין אותו מכסין אותו לפי כבודו מיד ואין בודקין אחריו.

הכרת הטוב או הכרת הטוב?

כח. זכריה ו, ט-טו

וַיְהִי דְבַר ד' אֵלַי לֵאמֹר: לְקוֹס מֵאֵת הַגּוֹלָה מִחֲלָדֵי וּמֵאֵת טוֹבֵיָהּ וּמֵאֵת יַדְעֵיָהּ וּבָאֵת אֶתָּה בַיּוֹם הַהוּא וּבָאֵת בֵּית יִאֲשִׁיָּהּ בֶּן צְפַנְיָה אֲשֶׁר בָּאוּ מִבָּבֶל: וְלִקְחֶתָּ כֶּסֶף וְזָהָב וְעֵשִׂיתָ עֲטֹרוֹת וְשָׂמֶתָ בְּרֹאשׁ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן יְהוֹצָדָק הַכֹּהֵן הַגָּדוֹל: וְאָמַרְתָּ אֵלָיו לֵאמֹר כֹּה אָמַר ה' אֱלֹהֵי צִמְחָה שְׂמוֹ וּמִתְחַתָּיו יִצְמַח וּבְנָה אֶת הַיִּכָּל ד': וְהוּא יִבְנֶה אֶת הַיִּכָּל ד' וְהוּא יֵשֵׁא הוֹד וְיָשֵׁב וּיְמַשֵּׁל עַל כָּסָאוֹ וְהָיָה כֹהֵן עַל כָּסָאוֹ וְעֵצַת שְׁלוֹם תִּהְיֶה בֵּין שְׁנֵיהֶם: וְהָעֲטֹרֹת תִּהְיֶה לְחֵלֶם וּלְטוֹבֵיָהּ וְלַיַּדְעֵיָהּ וְלַחֹן בֶּן צְפַנְיָה לְזִכְרוֹן בְּהִיכָל ד': וְרַחֲוִיקִים יָבֹאוּ וּבְנֵי בְּהִיכָל ד' וַיִּדְעֶתְם כִּי ד' צָבָקוֹת שָׁלַחנִי אֵלֵיכֶם וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּן בְּקוֹל ד' אֱלֹקֵיכֶם:

כט. רד"ק זכריה ו:יד

כל אחת מהעטרות תהיה להם לזכרון בהיכל ד' כמו שאמר בתורה לזכרון לפני ד' כלומר **נזבתם תעלה לפני ד' לטוב להם בזה ובבא.** וי"מ לזכרון שיהיו נזכרים בפי הדורות הבאים כי היו שמותם כתובים ומפותחים בהם:

ל. כתובות סז ע"ב

מר עוקבא הוה עניא בשיבבותיה דהוה רגיל כל יומא דשדי ליה ארבעה זוזי בצינורא דדשא יום אחד אמר איזיל איחזי מאן קעביד בי ההוא טיבותא ההוא יומא נגהא ליה למר עוקבא לבי מדרשא אתיא דביתהו בהדיה כיון דחזיוה דקא מצלי ליה לדשא נפק בתרייהו רהוט מקמיה...

לא. רמב"ם הלכות מתנות עניים פרק י:ח

פחות מזה הנותן צדקה לעניים ולא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח, שהרי זו מצוה לשמה, כגון לשכת חשאים שהיתה במקדש, שהיו הצדיקים נותנין בה בחשאי והעניים בני טובים מתפרנסין ממנה בחשאי...

לב. שו"ת הרשב"א חלק א סימן תקפא

שאלת ראובן היה לו בית סמוך להיכל בית הכנסת... הסכימו כלם שיעשה כל אותו בית היכל וכן עשה ובנאו משלו. ובא ראובן המקדיש לכתוב על פתח ההיכל שמו למען הזכיר שמו על מה שהקדיש. ועכבו בידו קצת מן הצבור. הודיעני אם יכולין לעכב בידו מן הדין או לא. תשובה: איני רואה שיוכלו הצבור לעכב מן הדין ולא מן הראוי מכמה צדדין. כי המקדיש והבונה משלו לשמים מי מעכב על ידו מלהזכיר שמו בשלו? ... ועוד דבכמה מקומות בקהילות הקדש שנוהגין כן. גם במקומנו הוא כתוב בכותל ההיכל. וזו מדת חכמים היא ומדת וותיקין **כדי ליתן שכר לעשות מצוה. ומדת התורה הוא** שהיא כותבת ומפרסמ' עושה מצוה. ואם התורה עשתה כן צריכין אנו להלך אחר מדותיה של תורה שהן דרכי נועם. הנה בהצלת יוסף שהצילו ראובן מיד אחיו כתב עליו הכתוב (בראשית ל"ז) "וישמע ראובן ויצילהו מידם." וכן בבעז שויתר פת וחומץ הכתיבו הכתוב. וכן כמה גדולה מעשה הצדקה ועשיית המצות שכתבו הנביאים בספר הנבואה... ובפ' יש נוחלין (דף קל"ג ב) אמרו ביוסי בן יעזר כשהקדיש עלית' דדינרי וכשמכר מרגלית למקדש בי"ג עליות דדנרי. ונתנו הגזברים שבעה והקדיש ששה הנותרים ועמדו שם וכתבו "יוסי בן יעזר הקדיש אחת, בנו הקדיש שש." מכאן אתה למד שהיו נוהגין לכתוב כן שמות המקדישין לשמים להיות להם לזכרון טוב על מצות ולפתוח דלת לעושה מצות.

לג. ט"ז יורה דעה סימן רמט:ד

ונראה הטעם דנ"מ מזה שאז לא יוכלו הצבור לשנות אותו דבר למידי אחרנא וכמו שכ' רמ"א סי' רנ"ט סעיף ג':

לד. תשובות והנהגות כרך ב סימן תפא

ונראה עוד שזהו לא רק לטובת אחרים שיתנו כמוהו, אלא גם לטובת הבנים כשרואים לוח זכרון ממעשה אביהם נזכרים ורוצים לעשות כמוהו, וזה יגרום לזרז אותם בכך לעשות כמוהו. וביותר מצד המוסר גופא חייבין להכיר טובה, שהתורה הקפידה על הכרת הטוב, שאפילו למצרים אסור לתעבם שגר היינו בארצם...

לה. שו"ע יורה דעה רמט:יג

ועל כל פנים לא יתפאר האדם בצדקה שנותן. ואם מתפאר, לא די שאינו מקבל שכר, אלא אפילו מענישין אותו עליה (סמ"ג מביאו ב"י סי' רמ"ז). ומ"מ מי שמקדיש דבר לצדקה, מותר לו שיכתוב שמו עליו שיהא לו לזכרון, וראוי לעשות כן (תשובת רשב"א סימן תקפ"א).